

ANADOLU İMAM HATİP LİSELERİNDE PROGRAM ÇEŞİTLİLİĞİ
UYGULAMASININ DİNİ MUSİKİ EĞİTİMİNE ETKİSİ*

THE EFFECT OF PROGRAM DIVERSIFICATION IMPLEMENTATION IN
ANADOLU IMAM HATIP HIGH SCHOOLS ON RELIGIOUS MUSIC
EDUCATION

Beytullah Çetin

Arş. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü

Res. Assist., Karamanoglu Mehmetbey University, Faculty of Theology,
Department of Islamic History And Arts

beytullahcetin@gmail.com

 0000-0002-1009-3752

Ahmet Hakkı Turabi

Prof. Dr, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü

Prof., Marmara University, Faculty of Theology,
Department of Islamic History And Arts

ahturabi@yahoo.com

 0000-0001-8327-3693

Makale Bilgisi/Article Information

<h1>HİKEM</h1>					
Mart/March 2025		Cilt/Volume: 3		Sayı/Issue: 1	
Makale Türü <i>Article Type</i>	Araştırma Makalesi <i>Research Article</i>	Benzerlik Taraması <i>Plagiarism Checks</i>	Yapıldı – iThenticate <i>Yes – iThenticate</i>		
Geliş Tarihi <i>Received</i>	21.01.2025	Kabul Tarihi <i>Accepted</i>	11.02.2025		
Yayın Tarihi <i>Published</i>	30.03.2025	e-ISSN: 3023-4247 https://dergipark.org.tr/tr/pub/hikem			
Atıf Bilgisi <i>Citation</i>	Beytullah Çetin-Ahmet Hakkı Turabi, "Anadolu İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği Uygulamasının Dini Musiki Eğitime Etkisi", <i>Hikem</i> 3/1 (2025), 63-85.				
DOI	10.63022/hikem.1624219				

* Bu makale Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk Din Musiki Bilim Dalı'nda Prof. Dr. Ahmet Hakkı TURABI danışmanlığında yürütülen "Musiki Programı Uygulayan Anadolu İmam Hatip Liselerinde Musiki Eğitimi" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

Öz: İnsanlık, tarihsel süreç içinde birçok sanat dalı ile meşgul olmuştur. Bu sanat dalları arasında dinî yaşantının vazgeçilmez bir ögesi olması yönüyle musikinin ayrı bir önemi olmuştur. Din-musiki ilişkisi çerçevesinde dinî bir hüviyete de sahip olan musikinin dinî eğitim veren kurumlardaki varlığı ve gerekliliği, üzerinde durulmaya değer bir konu olarak görülmektedir. Bu noktadan hareketle bu makale, Anadolu İmam Hatip liselerinde uygulanan farklı program türlerinden birisi olan musiki programının, Anadolu İmam Hatip liselerindeki musiki eğitime yansımaları ve etkilerini konu edinmektedir. 2014 yılından itibaren uygulanan program çeşitliliği uygulaması, Anadolu İmam Hatip Liselerinde öğrenim gören öğrencilerin dil eğitimi, spor ve sanat gibi alanlarda, ilgi ve yönelimlerine göre okullara seçilmelerine ve bu okullarda yetenekleri doğrultusunda eğitim almalarına ve farklı alanlarda yetkinlik kazanmalarına olanak sağlamaktadır. Bu çeşitlilik, musiki eğitimi gibi sanatsal alanların da Anadolu İmam Hatip Liselerinde daha fazla önem kazanmasını sağlamıştır. Program çeşitliliğinin İmam Hatip liselerinde musiki eğitime etkisi 2016 yılında Üsküdar Hakkı Demir Anadolu İmam Hatip Lisesi musiki projesi uygulaması ile başlamıştır. Bugün itibarıyla 13 farklı ilde ve okulda musiki programı/projesi uygulanmaktadır. Bu makalede, sanat ve musiki eğitiminin Anadolu İmam Hatip liselerinde yer alması önem ve gereklilik durumu açısından ele alınmıştır. “İmam hatip liselerinde musiki” konusuyla ilgili çalışmalar kısaca değerlendirilmiştir. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan ve musiki proje okullarında musiki eğitimi ve uygulamalarına ilişkin bilgilere yer veren vizyon belgeleri incelenerek değerlendirilmiş bu çerçevede program çeşitliliğinin Anadolu İmam Hatip Lisesi musiki eğitime etki ve katkıları ele alınarak, musiki eğitimi ve uygulamaları genel/özel amaçlar, öğrenci kabulü ve uygulama aşamaları şeklinde ele alınmış daha sonra tespit ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Musiki, Program Çeşitliliği, İmam Hatip, Sanat, Eğitim, Din.

Abstract: Throughout historical processes, humanity has been engaged in various forms of art. Among these art forms, music has a unique importance due to its indispensable role in religious life. The presence and necessity of music, which also has a religious identity within the framework of the relationship between religion and music, in institutions that provide religious education is seen as a topic worthy of attention. From this point onward this study titled “The Effect of Program Diversification Implementation in Anadolu Imam Hatip High Schools on Religious Music Education” focuses on the reflections and impacts of the music program, one of the different types of programs implemented in Anadolu Imam Hatip High Schools, on the music education in these schools. The program diversification practice, which has been in effect since 2014, allows students studying in Anadolu Imam Hatip High Schools to be selected for schools based on their interests and orientations, receive education according to their talents, and gain competencies in various fields. This diversity has led to a greater emphasis on artistic areas, such as music education, in Anadolu İmam Hatip High Schools. The impact of program diversification on music education in Anadolu İmam Hatip High Schools began with the music project implementation at Üsküdar Hakkı Demir Anadolu İmam Hatip High School in 2016. As of today, music programs/projects are being implemented in 13 different provinces and schools. This article discusses the importance and necessity of the inclusion of art and music education in İmam Hatip High Schools. Relevant studies regarding the topic of “music in Imam Hatip High Schools” are briefly evaluated. The vision documents published by the Directorate General of Religious Education, which contain information regarding music education and practices in music project schools, are examined and evaluated. In this context, the effects and contributions of program diversification to the music education in Anadolu İmam Hatip High Schools are discussed, and music education and practices are addressed in terms of general/specific objectives, student admission, and implementation stages, followed by findings and evaluations.

Keywords: Music, Program Diversity, Imam Hatip, Art, Education, Religion.

Giriş

Toplumsal yaşamın önemli bir ögesi olan sanat, insan yaşamını doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkilemektedir. Kişilerin, duygularını estetik ve ilgi çekici bir biçimde ifade etmesinin en güzel yollarını açan sanat, kelimelerin kifayet etmediğini dile getirmenin bir aracıdır. Sanat, insanoğlunun duygu ve hislerini kimi zaman çizgi ve renk gibi unsurlarla biçimlendirerek kimi zaman da ses ve ritim öğeleri ile bezeyerek kişisel bir tarz ile sunma çabasının bir ürünüdür.¹

Bireylerin sanatçı olarak yetiştirilmesinden ziyade, sanat vasıtası ile estetik bir bilinç kazandırma anlamına gelen sanat eğitimi ise bireylerin içinde bulunduğu çevre ile farklı ve çok yönlü bir etkileşim içine girmesine sanatsal olarak kendilerini gerçekleştirmesine olanak sağlamaya dönük bir anlam içermektedir. Sanat eğitiminin erken yaşlarda başlaması, kişilerin örgün eğitim sonrası da sanatsal bilinç ve duyarlılığa sahip olmalarını sağlamaktadır.²

“İslam” ve “Sanat” kelimeleri, günümüz Türkiye’inde yan yana ele alınmasında ve değerlendirilmesinde zorluklarla karşılaşılabilen iki kavramdır. Türkiye’de birçok kesim tarafından sanatın “İslam” ile bağdaşmayacağı yorumları yapılmakta fakat sebebi ile ilgili esaslı bir yaklaşım sergilenemediği görülmektedir.³ Aslında İslam sanatı, İslam düşüncesinden neşet etmiştir. İslami düşüncenin sanata akseden boyutlarına dikkat edildiğinde Kur’an ve hadislerin merkezde yer aldığı görülecektir.⁴ Fakat günümüzde “İslam sanatı” diye adlandırılan sanatların çoğu, İslam’ın duygu ve düşüncesini yansıtmamaktadır. Bu durumun oluşmasında lise ve üniversitelerde okutulan sanatla ilgili ders kitaplarını yazan kişilerin batı zihniyetine sahip olması ve bu sebeple İslam’ın güzelliklerini yansıtmamaları etkili olmuş olabilir. Oysaki sanat Hakk’ı bilmenin ve Hakk’a hizmetin vasıtasıdır. Bu sebeple İmam Hatip Liselerinde sanata ilişkin derslerde okutulacak kitaplar özenle seçilmelidir.⁵

İnsanoğlu tarihsel süreç içinde birçok farklı sanat dalı ile meşgul olmuştur. Bu sanat dalları içinde en çok ilgi görenlerden birisi de musikidir. Musikinin en ilkel toplumların, belki konuşmazdan evvel hayatına girdiği ve insanların gündelik işlerini önce ritim sonra da ritimle birlikte birtakım seslerle, kısacası musiki ile idare ettiği söylenebilir. Daha sonra dinî bir hüviyet arz eden hareketler raksı meydan getirmiş ve bu üç unsur dinî törenlerin de temelini oluşturmuştur. Bunlar da musiki sanatının ilk tohumları olmuştur.⁶ Musikinin kimi zaman din olarak algılandığı hatta dinin temel vasıtalarından birisi şeklinde ele alındığı görülmektedir. İlk zamanlarda musiki ile din adamlarının ilgilenmiş olmaları bu düşünceyi güçlendirmiş, musikinin ilahi bir hediye olduğu düşüncesi semavi, hak veya batıl bütün dinî inanış biçimlerinde yer almış ve musiki diğer sanat dallarına nazaran daha çok kullanılmıştır.⁷

Toplumlar her zaman kendilerine has yöntemlerle musikiye ilgi göstermiş ve musiki ile etkileşim içinde olmuştur. Her dönemde gündelik yaşamın önemli bir parçası olan musiki, kültürel etkilenmeler yoluyla farklı tür ve şekillerde dinleme ya da söyleme şeklinde var

¹ Bayram Akdoğan, *Sanatın Kitabı* (Ankara, 2014), 15; Hüseyin Yüner, “İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde Musiki Eğitimi”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/13 (28 Haziran 2018), 255.

² Ayşe Taşkent, “Sanat Eğitim ve Öğretimi Nasıl Olmalı?”, *İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitim ve Öğretimi* (Ankara: Mehmet Akif İnan Vakfı MAİV Yayınları:2, 2023), 62.

³ Nusret Çam, “İslam’ın Sanata ve Mimariye Bakışı”, ts., 273.

⁴ M. Uğur Karadeniz, “İslam ve Estetik”, *İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitim ve Öğretimi* (Ankara: Mehmet Akif İnan Vakfı MAİV Yayınları:2, 2023), 28.

⁵ Taşkent, “Sanat Eğitim ve Öğretimi Nasıl Olmalı?”, 54.

⁶ İsmail Hakkı Özkan, *Türk Müsiki Nazariyatı ve Usûlleri: Kudüm Velvelleri* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016), 21.

⁷ Ahmet Hakkı Turabi, *Türk Din Müsiki El Kitabı* (Balgat, Ankara: Grafiker, 2021), 13.

olmaya devam etmiştir.⁸ Güzel sanatlar içinde fonetik bir sanat olarak kabul edilen musiki, insan ruhunun dile gelmesine ve hislerine en güzel şekilde tercüman olmasına aracılık etmiştir. Kelimelere sığmayan duygu ve anlamlar, nağmelerde manaya bürünmüştür. Musikinin üstünlüğüne ilişkin hayretlerini gizleyemeyen insanlar, kâinat ve musiki ilişkisinden hareketle, kâinatı yüce yaratıcının eşsiz musikisinin bir tecellisi olarak değerlendirmişlerdir.⁹

Yukarıda ifade edildiği üzere musikinin geçmişten gelen bir anlayışın tezahürü olarak dinî bir hüviyete sahip olması ve bu hüviyetini günümüzde koruması, musiki ve din münasebetinin önemini ortaya koymuştur. Buradan hareketle dinî düşüncenin oluşmasında ve pratiğe dökülmesinde musiki kültürünün de izleri olduğunu ifade etmek mümkündür.

Mutasavvıflar tarafından musikinin Allah'a yakınlık vesilesi olan, kalpleri incelten ve ruhu yücelten bir özelliğe sahip olduğu kabul edilmiştir. Gerek camilerde gerekse tekkelerde zikir ve ibadet sırasındaki icralarla ortaya çıkan zengin musiki mirasına dinî musiki denilmektedir.¹⁰ İslam dini açısından dinî musiki İslam'ın ilk yıllarında Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde maddeden manaya yücelme arzusuyla nefislere tesir eden latif seslerle Kur'an-ı Kerim tilaveti şeklinde tezahür etmiştir.¹¹

Daha sonraki dönemlerde Osmanlı kültür ve medeniyetinde Enderun başta olmak üzere tekkelerde ve Mevlevihanelerde musiki eğitimleri verilmiştir. Tanzimattan sonra maarife bağlı okullarda farklı kademelerde musiki eğitimi çağın gereklerine göre meşk sistemine dayalı plan ve program dâhilinde devam etmiştir.¹²

Asırlardır kültür ve medeniyetimizde önemli bir yere sahip olan dinî musiki mirasının yeni nesillere aktarılması hususunda çok önemli görevler üstlenmiş olan tekkeler, 13 Aralık 1925 tarih ve 677 sayılı tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunu gereği kapatılmıştır. Bunun üzerine geleneksel olarak musiki eğitimi veren tekkelerin faaliyetleri sonlandırılmış, Türk musikisinin farklı formlarına sahip olan dinî musiki mirasının meşk yoluyla günümüze taşınması süreci de sekteye uğramıştır.¹³

Günümüz Türkiye'sinde dinî musiki eğitimi örgün eğitim kurumları içinde, zorunlu ya da seçmeli olarak konservatuvarlar, Güzel Sanatlar Liseleri ve İmam Hatip Liselerinde yer almaktadır. Türkiye'de dinî eğitim veren kurumlar arasında önemli bir yeri olan İmam Hatip Liselerinde hem genel eğitim müfredatına yönelik dersler bulunmakta hem de dinî bilgilerle ilgili dersler yer almaktadır. Bu çerçevede mesleki anlamda da düşünüldüğünde tamamlayıcı bir unsur olarak İmam Hatip Liselerinin programında dinî musiki dersinin ayrı bir yer tuttuğu ifade edilebilir. Asırlardır süregelen dinî musiki geleneğinin günümüzde ihya ve inşa edilmesi açısından dinî musiki eğitiminin Anadolu İmam Hatip Liselerinde nasıl ve ne şekilde yer aldığı tespit edilmesi, daha etkin bir şekilde planlama yapılabilmesi için de üzerinde ehemmiyetle durulması gerekir. Çünkü dinî duygu ve düşüncenin, kültürel değerlerin ve sosyal geleneklerin nesiller boyu aktarılmasında dinî musiki eğitimi önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

⁸ Yüner, "İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde Musiki Eğitimi", 254.

⁹ Mehmet Tıraşçı, "İlahiyat Fakültelerinde Okutulan Türk Din Musikisi Dersi Üzerine Bir Değerlendirme", *Route Educational and Social Science Journal* 2/6 (01 Ocak 2015), 22.

¹⁰ Yusuf Ömürlü, "Dini Musiki", *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 24/4 (1995), 62.

¹¹ Turabi, *Türk Din Mûsikisi El Kitabı*, 31.

¹² Erhan Özden, "Osmanlı Maârifinde Mûsikî-I-", *Rast Müzikoloji Dergisi* 2/1 (2014), 89.

¹³ Cemal Karabaşoğlu - Tahir Çağman, "Tekke Musikisi Kültüründe Müzikal Bir Form Olarak Kâdirî Evrâdı", *Online Journal of Music Sciences* 8/2 (29 Aralık 2023), 142.

Bu makalede İmam Hatip Liselerinde dinî musikinın önemi ve işlevi üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede İmam Hatiplerde sanat ve musiki eğitime ilişkin daha önce yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir. İmam Hatip liselerinde musiki eğitime yeni bir boyut kazandırması yönüyle İmam Hatip Liselerinde uygulanan program çeşitliliğinin dinî musiki eğitime yansımaları, genel ve özel amaçlar, öğrenci kabulü ve uygulama aşamaları gibi boyutları ile etraflıca değerlendirilmektedir.

1. İmam Hatip Liselerinde Musiki Eğitiminin Önemi

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ve genel ortaöğretim sisteminin bir parçası olan İmam Hatip okulları köklü eğitim kurumlarımız arasında yer almaktadır. 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat ve 1973 tarihli ve 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanuna dayalı olarak açılan bu kurumlar, bugün de 2012 tarihli ve 6287 Sayılı Kanun kapsamında varlığını devam ettirmektedir. Yaklaşık yüz yıldır “İmam Hatip Mektebi/Okulu/Lisesi” gibi isimlerle eğitim sistemimizde yer almış, İmam Hatiplerde verilen eğitimin muhtevası halk tarafından da büyük takdir toplamıştır. Kurulduğu günden bu yana İmam Hatip okullarında fen, sosyal, dil, spor, sanat, kültür dersleri ile birlikte Temel İslam Bilimlerine ait dersler verilmektedir.¹⁴ İmam hatip okullarının bu çerçevede mesleki eğitim, din eğitimi ve akademik eğitim olarak kendine has üç belirgin özelliği öne çıkmaktadır. Kurulduğu yıllarda mesleki eğitim öne çıksa da zaman içinde din eğitimi ile akademik eğitimin bütünleştiği görülmektedir. Akademik eğitim yanı sıra din eğitimine de yer verilmesi bu kurumların tercih edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.¹⁵

Eğitimde amaç belirli bilgilerin öğretilmesi ile sınırlı değildir. Öğrencilerin yeteneklerinin keşfedilip geliştirilmesi, ilgi ve istidatları doğrultusunda olanaklar sağlanması da önemlidir. Hem mesleğe hem de yükseköğrenime öğrenci hazırlayan İmam Hatip Liselerinde musikiye ilgisi ve kabiliyeti olan öğrencilerin keşfedilip yönlendirilmesinde dinî musikinın ayrı bir yeri vardır. Dinî musiki dersleri, musikide icra edilen bu eserlerin öğrenilmesi ve enstrümanların tanınması açısından da önemli bir yere sahiptir.¹⁶ Çünkü toplum hayatında din kadar dinî musikinın da önemli bir yere sahip olduğu müşahede edilmektedir. İbadet öncesinde dinlediğimiz ezan, ibadet esnasında Kur’an-ı Kerim Kıraati, doğum, ölüm düğün vb. toplum olarak önemli görülen merasimlerde yer alan mevlid, kaside, ilahi vb. icraların her biri birer dinî musiki formudur. Dinî görevleri yerine getirmekle görevli kimselerin bu bağlamda toplumsal talepleri yerine getirebilmeleri açısından İmam Hatip Liselerinde verilen temel dinî musiki eğitiminin oldukça önemli olduğu belirtilebilir.¹⁷

İmam Hatip okulları; 1957-1958 eğitim öğretim yılı itibariyle ilk mezunlarını verdiği andan bugüne Diyanet İşleri Başkanlığının personel ihtiyacının %95’ini karşılamış ve hâlen karşılamayı sürdürmektedir. Din görevliliği, İmam Hatip mezunları için oldukça önemli bir istihdam alanını teşkil etmektedir.¹⁸ Din görevliliği açısından dinî musikinın öneminden hareketle, İmam Hatip Lisesi mezunlarının yeterli bir donanıma sahip olmaları için ciddi bir

¹⁴ “Anadolu İmam Hatip Liseleri İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi” (Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Eylül 2017), 2.

¹⁵ Ali Kemal Acar, “İmam Hatip Okullarına Dair Betimsel Bir Analiz”, *Kilis 7 December University Journal of Theology*, (24 Haziran 2022), 319.

¹⁶ “Dini Musiki Dersi Öğretim Programı”, 2014, 2.

¹⁷ Muhammet Sevinç, “İmam Hatip Liselerinde Dini Musiki Eğitiminin Tarihsel Süreci ve Öğretim Programlarının Karşılaştırılması”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/11 (21 Haziran 2017), 154.

¹⁸ Nedim Öz, “İmam Hatip Liselerinin Topluma Katkıları”, *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi* 6/1 (2022), 106.

dinî musiki eğitime tabi tutulmaları gerekmektedir. Hiç değilse Kur'an-ı Kerim, ezan, kamet, sala, mevlid gibi cami musikisinde çok kullanılan formların çok icra edilen makamlar çerçevesinde icra edilerek okunabilmesi için musiki eğitiminin hem teorik hem pratik boyutları ile verilmesi önem arz etmektedir.¹⁹ Bir din görevlisinin sesini kullanabilmesi ve musiki ilmini bilmesi, onu mesleğinde başarılı kılan unsurlardandır. Çünkü din adamı ses ve hitabetiyle, toplumda saygınlığıyla var olur.²⁰

Son bir asır içinde, dinî Türk musikisi ile ilgili gelişen olumsuz şartlar sebebiyle din görevlisi olarak çalışan personelin dinî musiki alt yapısı istenilen noktada değildir. Kendi çabaları ile musiki bilgisini iyi bir noktaya taşıyanların dışında kalan din görevlilerinin musiki birikimi İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerinde seçmeli dinî musiki dersinde öğrenilen 10-15 ilahi ile sınırlı kalmaktadır. Oysaki musiki geleneğinin yaşatılması, din hizmetlerinde musiki ilminden istifade edilmesi için dinî musiki eğitiminin ciddi bir şekilde ele alınması gerekmektedir.²¹

Dinî vazifeleri yerine getirecek birisi için mesleki anlamda ihtiyaç duyulacak beceriler açısından en mühim derslerden birisi olan dinî musiki dersi yaklaşık bir asırlık İmam Hatip tarihi boyunca ilk kez seçmeli olarak 1985 yılında, Talim Terbiye Kurulunun 30.09.1985 tarihli ve 196 sayılı kararı ile kabul edilmiş, 4.11.1985 tarihli ve 2198 sayılı Tebliğler Dergisi'nde 'İmam-Hatip Liseleri Mesleğe Yönelik Seçmeli Dersler Dinî Mûsikî Dersi Programı' adı altında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.²²

1985-1986 eğitim öğretim yılında dinî musiki dersi İmam Hatip Liselerinde elli tanesinde tüm sınıf düzeylerinde, 1987-1988 yılı itibariyle de liselerin tamamında 2, 3 ve 4. sınıflarda seçmeli ders olarak haftada iki saat olmak üzere yer almıştır. Dinî musiki derslerinin bu okullarda yürütülmesinde Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1985 yılı itibariyle açtığı yirmi gün süreli Dini Musiki Hizmet İçi Eğitim Kurslarında eğitim alan 376 öğretmen görev almıştır.²³

1985 yılından beri 28 yıl kadar geçerliliği devam eden dinî musiki öğretim programı, eğitim felsefesinde yaşanan değişim ve dönüşümün sonucu olarak 2014 yılında yenilenmiştir. Bu yeni öğretim programı, MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmış ve Talim Terbiye Kurulunun 07.05.2014 tarihli ve 37 sayılı kararı ile kabul edilmiş, 2682 sayılı Temmuz 2014 Tebliğler Dergisi'nde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁴

Bugün itibariyle de geçerli olan öğretim programı çerçevesinde İmam Hatip Liselerinde seçmeli olarak yer alan dinî musiki dersinin ilköğretim ve ortaöğretimdeki müzik eğitimleri içinde Anadolu İmam Hatip Liselerinde ve İmam Hatip Liselerinde seçmeli olarak bir ya da iki saat olarak uygulandığı görülmektedir. Diğer kurumlardaki ders kitapları ve müfredatlar içinde dinî musiki dersi ile ilgili bilgilere rastlanılmamaktadır.²⁵

¹⁹ Arif Demir, "İmam Hatip Liselerinde Dinî Mûsikî Dersi Öğretmen Yeterlilikleri (2012 Rize/Çayeli Dinî Mûsikî Semineri İzlenimleri)", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/ÖYGE Özel Sayısı (01 Haziran 2013), 62.

²⁰ Özkan Apaydın, "İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Dinî Mûsikî Dersinin Nicelik ve Nitelik Bakımından İncelenmesi", *Talim Dergisi* 1/2 (20 Şubat 2018), 223.

²¹ "Dinî Mûsikî Programı", 2015, 7.

²² Sevinç, "İmam Hatip Liselerinde Dini Musiki Eğitiminin Tarihsel Süreci ve Öğretim Programlarının Karşılaştırılması", 160.

²³ Tıraşçı, "İlahiyat Fakültelerinde Okutulan Türk Din Musikisi Dersi Üzerine Bir Değerlendirme", 32.

²⁴ Sevinç, "İmam Hatip Liselerinde Dini Musiki Eğitiminin Tarihsel Süreci ve Öğretim Programlarının Karşılaştırılması", 168.

²⁵ Lokman Öztürk, *İmam Hatip Liselerindeki Dini Musiki Eğitiminin Öğrencilerin Öz Saygısına Olan Etkisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018), 3.

İmam Hatip Liseleri öğrencileri açısından önem ve gerekliliği göz önünde bulundurulduğunda dinî musiki dersi seçmeli değil, zorunlu olarak bulunmalı, müzik ve musiki derslerine ayrıca ehemmiyet verilmelidir. Diğer derslerin ortalama olarak üçer saat olduğu bir programda dinî musiki dersinin haftada bir saat olarak (seçmeli) yer alması bir eksiklik arz etmektedir. Ders programında bu dersin zorunlu olarak iki ya da üç saat olarak bulunması gerekli bir durumdur.²⁶

2024 yılında hazırlanan ders çizelgesine göre Anadolu İmam Hatip Liselerinde öğrencilerin beden eğitimi ve spor, görsel sanatlar ve müzik derslerinden yalnızca birini seçebilecekleri belirtilmiş, görsel sanat dersinde hüsnühat, ebru, tezhip öğretim programlarının ve müzik dersinde ise dinî musiki öğretim programlarının uygulanabileceği belirtilmiştir.²⁷ Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin çizelgede yer alan bu üç dersten bir tanesini seçmek zorunda kalmaları, sanat eğitim ve öğretimi açısından yeniden değerlendirmeye muhtaç bir uygulama gibi görünmektedir. Görsel sanat, spor ve musiki birbirinin yerine geçebilecek dersler olmadığı gibi her biri ayrı öneme sahiptir. Bu uygulama sebebiyle lise öğrenimi boyunca örneğin hep beden eğitimi ve spor dersini seçen bir Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencisi, seçmeli ders grubundan sanat ve musiki ile ilgili bir ders seçmeden mezun olacaktır. Bunun önüne geçmek için bu üç dersin de zorunlu olması önerilmektedir.²⁸ Sanat ile ilgili bir ders olan “Dini Musiki” dersinin seçmeli ders olarak yer alması İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin sanatsal derslerden faydalanma olanağını azaltmaktadır.²⁹ Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri için mesleki önemi itibarıyla değerlendirildiğinde dinî musiki dersinin zorunlu olması ve ders saatinin artırılması gerekmektedir. Anadolu İmam Hatip Liseleri için musikinin göz ardı edilmesi kabul edilecek bir durum değildir. İlgili karar mercileri ve yöneticilerin bu ihtiyacı görerek ders programları hazırlanırken dinî musiki dersine hak ettiği değeri vermelidirler.³⁰

Dinî musiki dersinin haftalık ders programında zorunlu dersler arasında yer almaması, müzik dersinin beden eğitimi, görsel sanatlar ve müzik dersleri arasından seçiliyor olması gibi durumlar dinî musiki dersinin hem öğretim programı ve ders materyalleri yönüyle hem de dinî musiki dersine giren öğretmenlerin eğitimleri ve yeterlik durumlarına ilişkin sorunların ikinci plana atılmasına neden olmuştur.³¹ Bu sebeple, din görevliliği için alt yapı işlevi de gören Anadolu İmam Hatip Liselerinde görevli dinî musiki dersi öğretmenlerinin ciddi bir mesleki musiki eğitime tabi tutulmaları, bu liselerde dinî musiki eğitiminin etkili bir şekilde yürütülmesi açısından önem arz etmektedir.³²

²⁶ Apaydın, “İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Dinî Mûsikî Dersinin Nicelik ve Nitelik Bakımından İncelenmesi”, 223.

²⁷ “Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi- Sayı 44” (Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2024).

²⁸ Hatice Fakioğlu Bağcı, “İHO ve İHL Müfredatında Sanat Eğitimi ve Öğretimi”, *İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitimi ve Öğretimi* (Ankara: Mehmet Akif İnan Vakfı MAİV Yayınları:2, 2023), 94-102.

²⁹ Apaydın, “İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Dinî Mûsikî Dersinin Nicelik ve Nitelik Bakımından İncelenmesi”, 220.

³⁰ Apaydın, “İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Dinî Mûsikî Dersinin Nicelik ve Nitelik Bakımından İncelenmesi”, 223.

³¹ Özkan Apaydın, “Dini Musiki Öğretmenlerinin Eğitim Yeterlikleri”, *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Mûsikî Sempozyumu* (Amasya, 2017), 537.

³² Demir, “İmam Hatip Liselerinde Dinî Mûsikî Dersi Öğretmen Yeterlilikleri (2012 Rize/Çayeli Dinî Mûsikî Semineri İzlenimleri)”, 62.

İmam Hatip Liseleri, ortaöğretim seviyesinde, dinî musiki eğitimi verilen resmî kurumlar arasında yer almaktadır. Bu kurumlarda verilen dinî musiki eğitiminin niteliği maalesef istenilen seviyede değildir. Dinî musiki derslerine giren/girebilecek öğretmenlerin teori ve icra boyutuyla bu dersi verecek donanımına sahip bir şekilde yetiştirilememesi ve bu branşa özgü öğretmen atamalarının olmayışı bu durumun sebepleri arasında gösterilebilir.³³ İmam hatiplerde teori ve uygulama açısından musikiye dair derslerin geçmişte olduğu gibi eklenmesi gerekmekte, bununla alakalı olarak da meslek dersleri öğretmenlerine hizmet içi eğitimler verilerek yetişmiş nitelikli öğretmen ihtiyacı giderilmelidir.³⁴ Dinî musikinin, ağırlıklı olarak belli aralıklarla Milli Eğitim tarafından verilen hizmet içi eğitimlerin, özellikle dinî musiki derslerinin yoğun olarak seçildiği Anadolu İmam Hatip Liselerinde görev yapan öğretmenler açısından önemli olduğunun altı çizilmelidir. Dinî musiki derslerine girecek öğretmenlerin eğitiminin hizmet içi eğitim kurslarında alanında yetkin kişilerce ve belli bir metot ve sistematik çerçevesinde verilmesi gerekmektedir.³⁵ Çünkü unutulmuş dinî musiki formlarının yeniden ihya edilip uygulama ve icrasının ortaya koyulabilmesi için dinî musiki dersine giren öğretmenlerin en iyi vasıflara sahip ve donanımlı bir şekilde yetiştirilmeleri gerekmektedir.³⁶

Sanat ve musiki eğitiminin etkin bir şekilde yürütülmesi için sadece yeterli düzeyde programlar geliştirilmesi yeterli olmaz zira eğitimcilerin bir sanat felsefesine sahip olmalarının, gerekli bilgi beceri ve donanımına sahip olmalarının yanı sıra sanatın yararına inanmaları da gerekmektedir. Amaca uygun sanat ve musiki eğitimi, nitelikli eğitimcilerle mümkün olabilmektedir.³⁷

İmam hatip liselerinde dinî musiki eğitiminin bulunması, bu eğitimin erken yaşlarda başlaması açısından da önemli olarak değerlendirilebilir. Günümüzde dinî musiki eğitimi alma imkânı, İmam Hatip Ortaokul ve İmam Hatip Liselerinde bulunmaktadır. Fakat dinî Türk musikisi açısından istisnaları olmakla birlikte dersi verecek hocanın bulunmayışı dersin Anadolu İmam Hatip Liselerinde etkili bir şekilde bulunmasının önünde engel teşkil etmektedir. Fakat küçük yaşlarda dinî musiki eğitimine başlamak ileride meslek hayatında çok daha başarılı olmayı da sağlamaktadır.³⁸

Çocukluk ve ergenlik dönemi ruhsal, duygusal ve davranışsal değişimlerin yaşandığı bir zaman aralığıdır. Ortaöğretim dönemini kapsayan bu dönemde bireyler duygularını dışarıya daha çok yansıtmaktadır. Bu duyguların kontrol edilmesi, duyguları ifade etmeye yarayacak eğitimsel faaliyetlere gereksinim oluşturmaktadır.³⁹ Bu çerçevede Anadolu İmam Hatip Liselerinde yer alan dinî musiki eğitimi, mesleki etki ve katkıları yanında ergenlik döneminde duyguların kontrolünde de yardımcı bir unsur olarak etkili olabilir. Musiki sayesinde öğrenciler tabiri caizse en deli dolu oldukları böylesi bir dönemde birikim ve duygularını en

³³ Demir, "İmam Hatip Liselerinde Dinî Mûsikî Dersi Öğretmen Yeterlilikleri (2012 Rize/Çayeli Dinî Mûsikî Semineri İzlenimleri)", 60.

³⁴ Tıraşçı, "İlahiyat Fakültelerinde Okutulan Türk Din Musikisi Dersi Üzerine Bir Değerlendirme", 32.

³⁵ Mehmet Öncel, "Türkiye'de İlk Klasik Sanatlar ve Mûsikî Proje Okulu İstanbul Üsküdar Hakkı Demir Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde Mûsikî Eğitiminin Mevcut Durumu, Eğitim Müfredatının Değerlendirilmesi ve Öneriler" (Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017), 470.

³⁶ Demir, "İmam Hatip Liselerinde Dinî Mûsikî Dersi Öğretmen Yeterlilikleri (2012 Rize/Çayeli Dinî Mûsikî Semineri İzlenimleri)", 68.

³⁷ Taşkent, "Sanat Eğitim ve Öğretimi Nasıl Olmalı?", 68.

³⁸ Tıraşçı, "İlahiyat Fakültelerinde Okutulan Türk Din Musikisi Dersi Üzerine Bir Değerlendirme", 32.

³⁹ Recep Uçar - Veysel Karani Altun, "İmam Hatip Lisesi İdarecilerine Göre Sanat Eğitimi İmkânları ve Gerçekleşme Düzeyleri", *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*, 13 (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2017), 2/539.

güzel şekilde ifade edebilir. Örneğin bir musiki kulübü içinde yer alan koroda eser seslendiren veya enstrüman icra eden bir öğrencinin kural dışı davranışlara yönelme ihtimali de azalmaktadır.⁴⁰

İmam Hatip Liselerinde yer alan dinî musiki eğitiminin yükseköğrenim sürecine de yansımaları olmaktadır. Anadolu İmam Hatip Liselerinde görülen dinî musiki dersinin, bir üst öğrenim basamağı olan İlahiyat Fakültelerinde yer alan dinî musiki dersine etki ve katkısı olması beklenmektedir. Fakat mevcut durum itibarıyla İmam Hatip Lisesi öğrencileri tarafından en çok tercih edilen İlahiyat Fakültelerinde, öğrencilerin İmam Hatip Lisesi yıllarında aldıkları dinî musiki eğitiminin fakülte düzeyinde alınacak olan dinî musiki eğitime beklentilere karşılık gelecek düzeyde bir katkısının olduğunu söylemek pek güçtür.⁴¹

İlahiyat ve İslami İlimler Fakültesi öğrencileri ile ilgili bir akademik çalışmada İlahiyat ve İslami İlimler Fakültesi öğrencilerinin büyük çoğunluğu İmam Hatip Lisesi mezunu olmasına rağmen dinî musiki dersini alan öğrencilerin azınlıkta kaldığı görülmektedir. Dersi alan az sayıdaki öğrenci ile ilgili elde edilen bulgulardan İmam Hatip Lisesinde verilen dinî musiki eğitiminin fakülte düzeyinde yer alan dinî musiki dersine ilişkin yeterli düzeyde alt yapı sağlayamadığı tespitlerine yer verilmektedir.⁴² İlahiyat Fakültelerindeki dinî musiki dersine ilişkin yapılan başka bir akademik çalışmada da fakültede yer alan Türk Din Musikisi dersinin bir dönem ve iki saat olarak öğretilmeyeceği ifade edilmiş, öğrencilerin estetik ve kalite açısından klasik dinî musiki eserlerini daha iyi tanıyıp öğrenmeleri açısından İmam Hatip Liselerinde dinî musiki derslerinde bu eserlere aşinalık kazanmalarının önemi vurgulanmıştır.⁴³

2. İlgili Literatür Değerlendirmesi

Bu başlık altında, konuyla ilgili yapılan literatür taraması neticesinde ulaşılabilen kaynaklarla ilgili bilgi ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

Apaydın'ın, "İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Dinî Mûsikî Dersinin Nicelik ve Nitelik Bakımından İncelenmesi"⁴⁴ adlı makalesinde, İmam Hatip Liselerinde seçmeli olarak yer alan dinî musiki dersinin mevcut durumu ele alınmış, dersi alan öğrencilerin dinî musikiye ilişkin tutumları değerlendirilmiştir. Dersin durumunu farklı boyutları ile inceleyen çalışma, problem ve çözüm yollarını öğretmen ve öğrenci görüşleriyle ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada dinî musiki dersinin İmam Hatiplerde zorunlu olması gerektiği tespitine yer verilmiş, ders öğretmenlerinin hizmet içi eğitim ihtiyaçlarının karşılanması, ders kitabının yeniden düzenlenmesi ve okullardaki fiziki koşulların dinî musiki dersi için uygun hâle getirilmesi gerektiğine ilişkin tespitlerde bulunulmuştur.

Karaman, "Yöneticilerine Göre Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamasının Değerlendirilmesi"⁴⁵ adlı makalesinde, İmam Hatip Liselerinde son yıllarda

⁴⁰ Köksal Apaydın - Nezihe Şentürk, "Ders Dışı Sosyal (müziksel) Etkinliklerin Genel Lise Öğrencilerinin Kural Dışı Davranış Gösterme Eğilimlerine Etkileri", *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education* 1/1 (2012), 68-69.

⁴¹ Yüner, "İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde Musiki Eğitimi", 262.

⁴² Zeynep Gülbeyaz Meydaneri - Sema Dinç, "Dinî Mûsikî Yeterlilikleri Bağlamında İlahiyat ve İslami İlimler Fakülteleri Öğrencileri (Orta Karadeniz Bölgesi Örneği)", *Mevzu - Sosyal Bilimler Dergisi* 12 (15 Eylül 2024), 1080.

⁴³ Tıraşçı, "İlahiyat Fakültelerinde Okutulan Türk Din Musikisi Dersi Üzerine Bir Değerlendirme", 34.

⁴⁴ Apaydın, "İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Dinî Mûsikî Dersinin Nicelik ve Nitelik Bakımından İncelenmesi".

⁴⁵ Davut Karaman, "Yöneticilerine Göre Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamasının Değerlendirilmesi", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 11 (30 Haziran 2021), 11-37.

uygulanan proje okul ve program çeşitliliği uygulamasının proje Anadolu İmam Hatip Liseleri yöneticilerinin görüşleri çerçevesinde incelemeyi amaçlamıştır. İmam Hatip Liselerindeki farklı program türleri genel çerçevede incelenmiş, yönetici görüşlerine göre proje okul uygulamasının faydalı olduğu, öğrencilerin sosyal, kültürel ve mesleki yönlerden fayda sağladığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Proje okul uygulamasının sürdürülebilir nitelikte olduğu ve sağladığı avantajlar sebebiyle devam etmesi ve yaygınlaştırılması gerektiği tespitlerine yer verilmiştir.

Sevinç, “İmam Hatip Liselerinde Dinî Mûsikî Eğitiminin Tarihsel Süreci ve Öğretim Programlarının Karşılaştırılması”⁴⁶ adlı makalesinde dinî musiki eğitiminin İmam Hatip Liselerindeki önemine değindikten sonra, dinî musiki dersine ilişkin eski ve yeni öğretim programlarını inceleyerek ders çizelgelerinde dinî musiki dersine verilen süre, dersin hedef ve kazanımları, dersin işleniş süreci ve bu süreçte çıkması muhtemel sorunları değerlendirmiş ve çözüm önerilerine yer vermiştir.

Bağcı'nın “İho ve İhl Müfredatında Sanat Eğitimi ve Öğretimi”⁴⁷ adlı çalışmasında İmam Hatip Ortaokulu ve Lise müfredatında yer alan sanat ile ilgili derslerin durumlarını incelemeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Program çeşitliliği politikası, Anadolu İmam Hatip Liselerindeki dersler ve türleri, Anadolu İmam Hatip Lisesi müfredatında sanatla ilgili derslerin durumuna ilişkin tespit ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu çalışmada Anadolu İmam Hatip Liselerinde sanatla ilgili zorunlu bir dersin bulunmayışı bir eksiklik olarak ifade edilmiştir. Öğrencilerin spor, görsel sanatlar, musiki derslerinden yalnızca birisini seçmek zorunda oluşunun tartışılması ve yeniden gözden geçirilmesi gerektiği değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Bir İmam-Hatipli Sanatı Nasıl Okunmalı?⁴⁸ adlı çalışmasında Aziz Doğanay, İmam Hatip neslinin doğru okuyup anlaması, öğrenmesi ve yaşaması gerektiği ve böylece İmam Hatip camiası ile ilgili ‘sanattan anlamaz’ algısının kırılması gerektiğine işaret etmektedir. İslam’da sanat düşüncesine ilişkin değerlendirmelerin yer aldığı çalışmada ayet ve hadislerden örnekler verilerek İslam’da sanatın yeri ve önemi tartışılmıştır.

Öncel’in “Türkiye’de ilk klasik sanatlar ve mûsikî proje okulu İstanbul Üsküdar Hakkı Demir Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde mûsikî eğitiminin mevcut durumu, eğitim müfredatının değerlendirilmesi ve öneriler”⁴⁹ adlı bildirisinde Türkiye’de klasik sanatlar ve musiki projesi alanında ilk örneği teşkil eden Hakkı Demir Anadolu İmam Hatip Lisesindeki mevcut durumu ele almıştır. Bu çerçevede Öncel, eğitim programının ve müfredat içi/müfredat dışı uygulamaların ne derece etkin bir şekilde gerçekleştirildiğini tespit ve değerlendirmeye çalışmıştır.

Apaydın’ın “İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dinî Mûsikî Dersine Yönelik Tutumları”⁵⁰ adlı doktora tezinde dinî musiki dersinin mesleki kazanım boyutu yönüyle İmam Hatip Lisesi öğrencileri için önemi ve gerekliliğine değinilerek dinî musiki dersine ilişkin öğrenci tutumları

⁴⁶ Sevinç, “İmam Hatip Liselerinde Dini Musiki Eğitiminin Tarihsel Süreci ve Öğretim Programlarının Karşılaştırılması”.

⁴⁷ Bağcı, “İHO ve İHL Müfredatında Sanat Eğitimi ve Öğretimi”.

⁴⁸ Aziz Doğanay, “Bir İmam-Hatipli Sanatı Nasıl Okunmalı?”, *İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitim ve Öğretimi* (Ankara: Mehmet Akif İnan Vakfı MAİV Yayınları:2, 2023), 53-58.

⁴⁹ Öncel, “Türkiye’de İlk Klasik Sanatlar ve Mûsikî Proje Okulu İstanbul Üsküdar Hakkı Demir Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde Mûsikî Eğitiminin Mevcut Durumu, Eğitim Müfredatının Değerlendirilmesi ve Öneriler”.

⁵⁰ Özkan Apaydın, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dinî Mûsikî Dersine Yönelik Tutumları* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora, 2018).

ölçülmüştür. Öğrencilerin derse ilişkin olarak belirttikleri görüşler çerçevesinde dinî musiki dersinin bu okullarda geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Okulda dinî musiki dersi için uygun alt yapı ve imkânların olması da derse karşı öğrenci ilgisini artıran durumlardan olduğu belirtilmektedir. Dinî musiki dersine giren öğretmenlerin, İmam Hatip liselerinde dinî musiki dersini gerekli gördükleri, öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerini yetersiz buldukları, müfredat ve ders kitabı ile ilgili önemli değişiklikler yapılması gerektiğine ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır.

Kapan, “Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Müzik Eğitiminin Öğrenci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi”⁵¹ adlı yüksek lisans tezinde, mesleki din eğitimi kurumlarından birisi olan Anadolu İmam Hatip Liselerinde yer alan müzik eğitimi alan öğrenci görüşlerini inceleyerek bir durum tespiti yapmayı, müzik eğitiminin bu kurumlardaki önemini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu çerçevede din ve müziğin etkileşiminden hareketle din adamı yetiştiren bu okullarda müzik eğitiminin öneminin yadsınamaz olduğunu, sanat eğitiminden ziyade mesleki bir önem taşıdığını ifade etmektedir. Müzik eğitiminin meslek dersi olarak ele alınması gerekirken seçmeli ders olmasının yanlışlığını vurgulamaktadır.

Demir’in “İmam Hatip Liselerinde Dînî mûsikî Dersi Öğretmen Yeterlilikleri (2012 Rize/Çayeli Dînî Mûsikî Semineri İzlenimleri)”⁵² adlı makalesinde İmam Hatip Liselerinde musiki eğitime ve dersin öğretmenine yeteri kadar önem atfedilmediği ifade edilmekte, bu sebeple öğrencilerin yeterli seviyede dinî musiki eğitimi alamadıklarından yakınılmaktadır. Öğrencilerin mesleki alanda dinî musikiye duydukları ihtiyaç belirtildikten sonra din görevliliği sırasında ihtiyaç duyulan icraların yapılmasında ortaya çıkan zorluklar hususunda dinî musiki dersine giren öğretmenlerin niteliklerinin önemli bir yer tuttuğu ifade edilmektedir. Bu çalışmada dinî musiki dersine giren öğretmenlerin teori ve icra hususundaki yeterlilikleri tartışılmış ve bazı önerilerde bulunulmuştur.

Ulaşılan ve konuyla ilgili olduğu değerlendirilen diğer çalışmalar şunlardır:

*İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitimi ve Öğretiminin Öğrenci, Mezun, Veli, Öğretmen ve Yöneticilerin Görüşleri Işığında Değerlendirilmesi*⁵³

*Sanat Eğitim ve Öğretimi Nasıl Olmalı?*⁵⁴

*İmam Hatip Lisesi İdarecilerine Göre Sanat Eğitimi İmkânları ve Gerçekleşme Düzeyleri*⁵⁵

*İmam Hatip Liselerindeki Dini Musiki Eğitiminin Öğrencilerin Öz Saygısına Olan Etkisi*⁵⁶

*İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamaları*⁵⁷

*İmam Hatip Ortaokullarındaki Öğrencilerin Müzik Dersine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi*⁵⁸

⁵¹ Fatma Emel Kapan, *Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Müzik Eğitiminin Öğrenci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi* (Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2011).

⁵² Demir, “İmam Hatip Liselerinde Dînî Mûsikî Dersi Öğretmen Yeterlilikleri (2012 Rize/Çayeli Dînî Mûsikî Semineri İzlenimleri)”.

⁵³ Halil İbrahim Sağlam, “İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitimi ve Öğretiminin Öğrenci, Mezun, Veli, Öğretmen ve Yöneticilerin Görüşleri Işığında Değerlendirilmesi”, *İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitim ve Öğretimi* (Ankara: Mehmet Akif İnan Vakfı MAİV Yayınları:2, 2023), 159-174.

⁵⁴ Taşkent, “Sanat Eğitim ve Öğretimi Nasıl Olmalı?”

⁵⁵ Uçar - Altun, “İmam Hatip Lisesi İdarecilerine Göre Sanat Eğitimi İmkânları ve Gerçekleşme Düzeyleri”.

⁵⁶ Öztürk, *İmam Hatip Liselerindeki Dini Musiki Eğitiminin Öğrencilerin Öz Saygısına Olan Etkisi*.

⁵⁷ Davut Karaman, *İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamaları* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Doktora, 2021).

⁵⁸ Sıtkı Akarsu, “İmam Hatip Ortaokullarındaki Öğrencilerin Müzik Dersine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 19/4 (31 Aralık 2019), 1334-1346.

*İmam-Hatip Liselerinde Görevli Müzik Öğretmenlerinin Dinî Mûsikî Dersine Karşı Yeterlikleri*⁵⁹

*Dinî Mûsikî Yeterlilikleri Bağlamında İlahiyat ve İslami İlimler Fakülteleri Öğrencileri (Orta Karadeniz Bölgesi Örneği)*⁶⁰

*İlahiyat Fakültelerinde Okutulan Türk Din Musikisi Dersi Üzerine Bir Değerlendirme*⁶¹

*İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde Musiki Eğitimi*⁶²

*Din öğretiminde kalite çalıştayları-3 İmam Hatiplerde mesleki müfredat ve program çeşitliliği*⁶³

*Dini Musiki Öğretmenlerinin Eğitim Yeterlikleri*⁶⁴

*İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Müziğe Bakış Açılarının İncelenmesi (Batman İli Örneği)*⁶⁵

3. Proje Okullar ve Program Çeşitliliği Uygulaması

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda proje okul uygulaması ve bu okullardaki program çeşitliliği özellikle İmam Hatip Liselerinde olumlu birtakım gelişmelerin yolunu açmış görünmektedir. Millî Eğitim Bakanlığına proje okul açabilme olanağı sağlayan kanun 2014 tarih ve 6528 sayılı “Millî Eğitim Temel Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” olmuştur. İlgili kanun kapsamında proje okullar, “Yerli ve yabancı kurumlarla ve diğer ülkelerle iş birliği anlaşmaları çerçevesinde kurulan, ulusal ve uluslararası projeler yürüten okul ve kurumlarla eğitim reform ve programları uygulayabilen okul” şeklinde ifade edilmiştir.⁶⁶

1 Eylül 2016 tarihli ve 29818 sayılı resmî gazetede yayınlanan yönetmelik⁶⁷, Türk eğitim sisteminde yeni ve farklı bir örnek olarak proje uygulamasına dâhil edilen Anadolu İmam Hatip Liselerindeki okulların ve öğrencilerin daha nitelikli bir hâle gelmesi açısından iyi bir gelişme sayılabilir. Böylelikle proje Anadolu İmam Hatip Liselerinin açılmasıyla ortaokul ve İmam Hatip Ortaokullarından mezun olan öğrencilerden akademik başarısı yüksek, yabancı dil yatkınlığı olan, spor ve güzel sanatlara yetenekli öğrencilerin tercih edebileceği cazip eğitim ortamları sunulmak istenmiştir.⁶⁸

Hâlihazırda 1973 tarih ve 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile 2012 tarih ve 6287 sayılı kanun kapsamında İmam Hatip Liselerinde temel İslam bilimleri yanında fen, sosyal, dil, spor, sanat ve kültür dersleri de yer almaktadır. Bununla beraber Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin ilgi duydukları ve yetenekli oldukları alanlarda tercihler yaparak

⁵⁹ Özkan Apaydın, “İmam-Hatip Liselerinde Görevli Müzik Öğretmenlerinin Dinî Mûsikî Dersine Karşı Yeterlikleri”, *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2018), 1-14.

⁶⁰ Meydaneri - Dinç, “Dinî Mûsikî Yeterlilikleri Bağlamında İlahiyat ve İslami İlimler Fakülteleri Öğrencileri (Orta Karadeniz Bölgesi Örneği)”.

⁶¹ Tıraşçı, “İlahiyat Fakültelerinde Okutulan Türk Din Musikisi Dersi Üzerine Bir Değerlendirme”.

⁶² Yüner, “İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde Musiki Eğitimi”.

⁶³ “Din öğretiminde kalite çalıştayları-3 imam hatiplerde mesleki müfredat ve program çeşitliliği” (Timav, 2017).

⁶⁴ Apaydın, “Dini Musiki Öğretmenlerinin Eğitim Yeterlikleri”.

⁶⁵ Mutlu Çetin, *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Müziğe Bakış Açılarının İncelenmesi (Batman İli Örneği)* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019).

⁶⁶ Karaman, “Yöneticilerine Göre Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamasının Değerlendirilmesi”, 15; Millî Eğitim Temel Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Millî Eğitim Temel Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun), 28931 6528 (2014), Kanun No. 22/9.

⁶⁷ Millî Eğitim Bakanlığı Özel Proje ve Program Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliği (Millî Eğitim Bakanlığı Özel Proje ve Program Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliği), *Yönetmelik* 29818 (2016), Kanun No. 1/1.

⁶⁸ Karaman, *İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamaları*, 4.

kendilerini geliştirmelerini sağlamak amacıyla “program çeşitliliği uygulaması” başlatılmıştır. Program çeşitliliği uygulaması ile öğrencilere fen ve sosyal bilimler, ilahiyat, hafızlık, yabancı dil, sanat veya spor alanlarında daha yoğun bir eğitim imkânı sağlanarak hem kendilerini geliştirmeleri hem de ilgilendikleri alanda üniversiteye hazırlanmaları hedeflenmektedir.⁶⁹

21. yüzyıl becerileri çerçevesinde öğrencilerin yeteneklerine ve kariyer hedeflerine göre eğitim alabilmelerine olanak sağlayan program çeşitliliği, öğrencilerin ilgi ve isteklerine karşılık bulacakları eğitim imkânları sağlamaktadır. Diğer ortaöğretim örneklerinin de göz önünde bulundurulması suretiyle İmam Hatip okullarındaki program çeşitliliği uygulamasının geliştirilmesi hedeflenmektedir.⁷⁰ Esasında farklı programlar uygulama durumunun çağın gerekleri yanı sıra öğrenci ve velilerin talepleri sonucu ortaya çıktığı ifade edilebilir. Öğrencilerin farklı ve daha üst düzey olanaklara sahip, nitelikli yükseköğrenim programlarına gitmelerine katkı sağlayan söz konusu Anadolu İmam Hatip Liselerinin her geçen gün sayılarının da arttığı ifade edilebilir.⁷¹

Proje okul ve program çeşitliliği uygulaması; akademik, sosyal, kültürel, spor, sanat vb. birçok farklı alanda başarılar kazandırarak İmam Hatip Liselerinin ciddi bir ivme yakalamasını sağlamıştır. Fakat tüm eğitim kurumlarında olması gerektiği gibi eğitim salt akademik başarıya indirgenemez. Esnek programlar vasıtasıyla, sosyal ve kültürel etkinliklere daha fazla fırsat tanınan haftalık ders çizelgelerinin oluşturulması, sosyal sorumluluk projelerinin desteklenmesi gerekmektedir.⁷² Bu uygulamalar, İmam Hatip okullarının değişimlere hızlı uyum sağlamayabilmesi yanında kültürel etkinlik ve sosyal sorumluluk projelerini medya ve Sivil Toplum Kuruluşları ile işbirliği yaparak duyurmaları yoluyla İmam Hatip okullarına bakışın da olumlu yönde değişmesine katkı sağlayabilir.⁷³

Öte yandan, program çeşitliliğinin ortaya çıkardığı dönüşümsel sürecin “örgün ve yaygın din eğitimi hizmetlerinin yerine getirilmesi ve din hizmeti verecek görevlilerin yetiştirilmesi, mesleğe ve yükseköğrenime hazırlayan kurum” olarak ifade edilen esas misyonu da göz önünde bulundurularak Proje İmam Hatip Liseleri için gelecek perspektifinin ortaya konulması eğitim öğretim program tasarımlarının gözden geçirilerek iyileştirilmesi için çalışmalar yapılması da gerekmektedir.⁷⁴ Proje okullar ile ilgili yapılan bir araştırmada, proje okullarda çalışan öğretmenlerin büyük çoğunluğu Proje İmam Hatip Liselerine gelen nitelikli öğrencilerin akademik başarıyı olumlu yönde etkilediğini fakat öğrenci ve okul sayısındaki hızlı artışın eğitim kalitesine olumsuz yansımaları endişesi ile program çeşitliliği ve öğretim programı üzerinde iyileştirmeler yapılmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir.⁷⁵ İmam Hatiplerle ilgili yapılması gerekenler başlığı altında bu okullara ilişkin tespitlere yer verilmiş,

⁶⁹ “Anadolu İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği (Proje Okulları)” (Din Öğretimi Genel Müdürlüğü) (Erişim 19 Eylül 2022), 6.

⁷⁰ “Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi” (Milli Eğitim Bakanlığı, 2023).

⁷¹ Tecelli Karasu, “İmam Hatip Okullarının Tarihsel Gelişimi, Modeli ve İlgili Tartışmalar”, *Demokrasi Platformu Dergisi*, (2022), 227.

⁷² Acar, “İmam Hatip Okullarına Dair Betimsel Bir Analiz”, 320-321.

⁷³ Hülya Özkan, “Algı ve Gerçek Arasında İmam Hatip Okulları: Medyada İmam Hatip Okullarının Başarısının Ele Alınışı Üzerine Bir İnceleme”, *TALIM: JOURNAL OF EDUCATION IN MUSLIM SOCIETIES AND COMMUNITIES* 2/4 (01 Ocak 2021), 69.

⁷⁴ Ümit Kalkan, “Öğretmen Görüşlerine Göre Proje İmam Hatip Liselerinde Yönetici ve Öğretmen Nitelikleri: Konya Örneği”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, (10 Aralık 2022), 122.

⁷⁵ Kalkan, “Öğretmen Görüşlerine Göre Proje İmam Hatip Liselerinde Yönetici ve Öğretmen Nitelikleri: Konya Örneği”, 136.

ders programlarının esnek hazırlanması gerektiğinin ve spor, sanat ve musiki gibi sosyal ve kültürel etkinlikler için daha fazla imkân sağlanması gerektiğinin altı çizilmiş, İmam Hatip Liselerinin diğer kuruluşlarla işbirlikleri geliştirerek sosyal sorumluluk projelerinde yer almalarının yararları ifade edilmiştir.⁷⁶

Bu çerçevede Anadolu İmam Hatip Liselerinde uygulanan program çeşitliliği uygulaması hem öğrencilerin yeteneklerine göre seçilerek ilgilendikleri alanlarda eğitim alarak yükseköğrenime hazırlanmalarını sağlamakta hem de çok yönlü gelişim ve değişim süreçlerine uyum sağlama hususunda yarar sağlamaktadır. İş birlikleri çerçevesinde Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin yeterli donanıma sahip bir şekilde yetişerek sosyal sorumluluk projelerinde yer alabilmesi de toplumsal açıdan önemli sonuçlar doğurmaktadır.

3.1. Musiki Proje Okullarında Musiki Eğitimi ve Uygulamaları

Anadolu İmam Hatip Liseleri hem mesleki açıdan yeterli ve donanımlı bireyler yetiştirmek için hem de yükseköğrenime hazırlamak için önemli bir işleve sahiptir. Bu açıdan Anadolu İmam Hatip Liselerinde musikiye yönelik ilgi ve yeteneği olan öğrencilerin tespit edilmesi ve bu öğrencilere rehberlik edilmesi açısından dinî musikinin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Cami musiki formları içinde yer alan Kur'an-ı Kerim tilaveti, ilahi, kaside ve mevlid gibi formların güzel bir şekilde icra edilebilmesi için musiki eğitimine ihtiyaç bulunmaktadır. Dinî musiki derslerinin, dinî musiki açısından milletimizin kendine has bir üslupla ortaya çıkardığı geleneğinin yaşatılmasında, dinî musiki formlarının gerektiği şekilde icra edilebilmesinde ve kullanılan enstrümanların tanınmasında önemli bir rol oynadığı ifade edilebilir.⁷⁷

Genelde sanat, özelde musiki ile ilgili derslerin kültürümüzün önemli bir parçasını teşkil etmesi, öğrencilerin gelişimini desteklemesi, çevre duyarlılığını olumlu etkilemesi, öğrencilerin kendilerini keşfetmelerine ve yaşamlarını anlamlı kılmalarına yardımcı olması gibi faydaları sebebiyle gerekli ve önemli olduğu değerlendirilmektedir.⁷⁸ Ayrıca, sanat ve musiki derslerinin matematik ve fen dersleri gibi zorunlu olarak yer almasının öğrencinin beyninin sağ yarım küresini kullanması ve geliştirmesine katkı sağlayarak sezgisel düşünme becerileri kazanmasına fayda sağlayacağı kaydedilmektedir.⁷⁹

Anadolu İmam Hatip Liselerine ait ders çizelgeleri incelendiği zaman seçmeli dersler içinde sanat ve musiki ile ilgili derslerin sayı ve çeşitlilik açısından iyi durumda olduğu görülmektedir. Fakat derslerin seçilmesi konusunda istenen seviyeye ulaşamamaktadır. Musiki, ilgi ve beceriye dayalı olduğu için ilgili derslerin seçilmesi dersler aracılığıyla öğrencinin daha yakından tanınması da gerekmektedir. Bireylerin, kendi ilgi ve yetenekleri doğrultusunda geleceklerini planlama ve programlamaları açısından bu önemli bir durumdur.⁸⁰

Konuyla ilgili olarak yapılan bir araştırmada, İmam hatip liselerinde sanat ve musiki eğitimi kapsamında yer alan derslerin istenilen seviyede verilemediği gerek kültür ve meslek derslerinin sayı ve süre olarak fazlalığı gerekse merkezi sınavlarda sanat ve musiki

⁷⁶ Acar, "İmam Hatip Okullarına Dair Betimsel Bir Analiz", 318; Özkan, "Algı ve Gerçek Arasında İmam Hatip Okulları", 69.

⁷⁷ "Klasik Sanatlar ve Musiki Programı Uygulayan Anadolu İmam Hatip Lisesi Vizyon Belgesi" (Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, ts.), 3; "Dini Musiki Dersi Öğretim Programı", 2.

⁷⁸ Sağlam, "İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitimi ve Öğretiminin Öğrenci, Mezun, Veli, Öğretmen ve Yöneticilerin Görüşleri Işığında Değerlendirilmesi", 174.

⁷⁹ Taşkent, "Sanat Eğitim ve Öğretimi Nasıl Olmalı?", 64.

⁸⁰ Uçar - Altun, "İmam Hatip Lisesi İdarecilerine Göre Sanat Eğitimi İmkânları ve Gerçekleşme Düzeyleri", 2/540.

kapsamında yer alan derslerin etkili olmaması sebebiyle bu derslere gereken önemin çoğu zaman verilmediği belirtilmektedir.⁸¹

Anadolu İmam Hatip Liselerinde dinî musiki eğitiminin etkili bir şekilde yapılabilmesi amacıyla program çeşitliliğinin bir parçası olarak bazı Anadolu İmam Hatip Liselerinde farklı projelerle birlikte “musiki programı” da uygulanmaya başlanmıştır. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü web sitesinde yer alan bilgiye göre Türkiye genelinde 13 okulda musiki programına yer verilmektedir.⁸²

Musiki programı çerçevesinde Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin Türk musikisi makamları ve dinî musiki formları konusunda eğitim alarak Kur’an-ı Kerim’i güzel okuma, ilahi ve kamet icraları gibi beceriler kazanması, yetenekleri ölçüsünde en az bir enstrüman çalmayı öğrenmesi, sanatsal etkinliklerde görev alabilecek seviyelere ulaşması beklenmektedir.⁸³ Bu okullardan mezun olacak öğrencilerin camide görev yapan bir din görevlisi olduğunda cami musikisine ilişkin bilgi ve becerilerin diğer liselerden mezun olanlara nispetle daha iyi olacağı beklenmektedir. Ayrıca musiki eğitiminin yoğun olarak yer almasının yükseköğrenim boyutu açısından konservatuvarlara girişte de Anadolu İmam Hatip Lisesi musiki programını tamamlayan öğrencilere avantaj sağlayacağı düşünülebilir.⁸⁴ Eğer bu okul mezunları profesyonel olarak müzikle ilgilenmek isterlerse gerekli yetkinliğe ulaşmanın yolu mesleki müzik eğitimi almak olacağı için, yükseköğrenim seviyesinde konservatuvarlarda, Güzel Sanatlar Fakültesi müzik bölümleri, Eğitim Fakültesi Müzik Öğretmenliği gibi bölümlerde eğitim alarak devam etmek uygun olacaktır.⁸⁵

2016 yılından itibaren İstanbul Üsküdar Hakkı Demir Anadolu İmam Hatip Lisesi ile musiki programı için pilot uygulama başlamıştır. Musiki programına öğrenci alımları için yetenek kriterlerine dayalı bir sınav yapılmaktadır. Dinî musiki programında okuyan öğrenciler meslek ve kültür dersleri açısından diğer öğrencilerden eksik kalmamaktadır. Ders saatleri dışında hafta içi ve hafta sonu yapılan ek eğitim olanakları ile dinî musiki dersleri takviye edilmektedir. Pilot uygulamanın yapıldığı Hakkı Demir Anadolu İmam Hatip Lisesi özelinde, hafta içi dinî musiki eğitimi sözlü eserlerin geçilmesi şeklinde yapılmakta, ek eğitim olanakları daha çok çalgı eğitimi ile ilgili derslerin bir hoca nezaretinde gerçekleştirilmesi şeklinde sunulmaktadır. Çalgı dersi almayan öğrenciler de toplu olarak sözlü eser icralarına katılarak eğitim sürecinde aktif şekilde yer almaktadır.⁸⁶ Bu okullarda icra faaliyetleri ön plana çıktığı için fiziksel alt yapının bu doğrultuda iyileştirilmesi önem arz etmektedir. Dinleti ve icraların özel mekân ihtiyacı doğurmasından dolayı dinî musiki dersliklerinin bulunması bu okullar için önemli ve gereklidir.⁸⁷

3.1.1. Genel ve Özel Amaçlar

Anadolu İmam Hatip Lisesi musiki programına yer veren okullara ilişkin Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından belli aralıklarla vizyon belgeleri ve uygulama yönergeleri

⁸¹ Sağlam, “İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitimi ve Öğretiminin Öğrenci, Mezun, Veli, Öğretmen ve Yöneticilerin Görüşleri Işığında Değerlendirilmesi”, 173.

⁸² Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, “Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullar” (Erişim 30 Kasım 2023).

⁸³ “Anadolu İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği (Proje Okulları)”, 86.

⁸⁴ Öncel, “Türkiye’de İlk Klasik Sanatlar ve Müsikî Proje Okulu İstanbul Üsküdar Hakkı Demir Anadolu İmam Hatip Lisesi’nde Müsikî Eğitiminin Mevcut Durumu, Eğitim Müfredatının Değerlendirilmesi ve Öneriler”, 470.

⁸⁵ Yüner, “İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde Musiki Eğitimi”, 257.

⁸⁶ Öztürk, *İmam Hatip Liselerindeki Dini Musiki Eğitiminin Öğrencilerin Öz Saygısına Olan Etkisi*, 14.

⁸⁷ Demir, “İmam Hatip Liselerinde Dinî Müsikî Dersi Öğretmen Yeterlilikleri (2012 Rize/Çayeli Dinî Müsikî Semineri İzlenimleri)”, 64.

yayınlanmıştır. Geneli belgelerde programa ilişkin “Genel ve Özel Amaçlar” başlıkları altında yer alan ifadelerde sanat becerisi, cami musiki eğitimi, enstrüman öğretimi, musiki tarihi, dinî musiki form bilgisi ve uygulaması gibi başlıklar öne çıkmaktadır.

Dinî musiki öğretim programında genel amaçlar, Klasik sanatlar ve musiki programı uygulayan Anadolu İmam Hatip Lisesi vizyon belgesinde özel amaçlar olarak yer alan bilgilere göre dinî musiki eğitimi alan öğrencilerin makamları tanıyarak Kuran-ı Kerim’i güzel bir şekilde tilavet etmenin önemi ve gerekliliğini fark etmeleri, ayet ve hadisler çerçevesinde musikinin İslam dinindeki önemini ve gerekliliğini kavraması olarak ifade edilebilir. Öğrencilerin, musikinin tarihsel sürecini bilmeleri, dinî musiki form ve icraları hakkında farkındalık kazanmaları da amaçlar arasında zikredilebilir. Bunların yanında temel musiki enstrümanlarının öğretilmesi ve ritim sazlarının bilinmesi de amaçlar arasında yer almaktadır.⁸⁸

“Anadolu İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği (proje okulları)” ve “Klasik Sanat ve Musiki Programı Uygulayan Anadolu İmam Hatip Lisesi” vizyon belgelerinde okulların genel amaçları öğrencilerin kabiliyetleri ile ilgili olarak klasik sanatlar alanında gelişiminin sağlanması, klasik sanat alanları ile ilgili öğrencilerin bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi ile öğrencilerin ilgili sanat dallarında sanatsal beceri ortaya koyabilmelerinin sağlanması, öğrencilerin özgüvenli, donanımlı, kültür ve medeniyet mirasımız ile ilgili farkındalık düzeyi yüksek bir şekilde yüksek öğrenime hazırlanmalarını sağlamak, topluma sanat bilinci gelişmiş bireyler kazandırmak olarak öne çıkmaktadır.⁸⁹

21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokullarında Yeni Dönem adlı vizyon belgesinde musiki programı uygulayan Anadolu İmam Hatip Liseleriyle ilgili amaç, hedef ve beklentiler noktasında bazı bilgilere yer verilmiştir. Buna göre musiki programı uygulayan okullarda Kuran-ı Kerim’i güzel okuma başta olmak üzere cami musiki formlarının icrası kabiliyetine sahip kanun, ud, ney, tambur, bendir gibi musiki enstrümanlarını tanıyan ve kullanan öğrenciler yetiştirilmek istendiği anlaşılmaktadır. Öğrencilerin sanat atölyelerinde sanat erbabı üstatların rehberliğinde, sanat yeteneği ve becerilerini geliştirerek sanat camiasına genç sanatkarlar olarak kazandırılması, kültür ve sanat alanında yurt içi ve yurt dışı konser faaliyetlerine katkı sunmaları da amaçlanmaktadır.⁹⁰

3.1.2. Öğrenci Kabulü

Musiki programı uygulanan Anadolu İmam Hatip Liselerine öğrenci alımında sadece merkezi sınavdan alınan puan yeterli olmamaktadır. Bu okullara öğrenci alımında yetenek sınavı yapılmakta ve değerlendirme ölçütlerine göre başarılı olan öğrenciler programa kabul edilmektedir. 7 Eylül 2013 tarihli ve 28758 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinin 20, 20/A, 20/B, 25 ve 39 uncu maddelerindeki hükümlere göre güzel sanatlar liseleri, spor liseleri ile musiki, hafızlık, geleneksel ve çağdaş görsel sanatlar ve spor programı/projesi uygulayan Anadolu İmam Hatip Liselerinin 9. sınıflarına öğrenci alımı ile ilgili usul ve esasları belirlemek için hazırlanan kılavuza göre Güzel Sanatlar Liseleri, Spor Liseleri yanında musiki, hafızlık, geleneksel ve

⁸⁸ “Dini Musiki Dersi Öğretim Programı”, 2-3; “Klasik Sanatlar ve Musiki Programı Uygulayan Anadolu İmam Hatip Lisesi Vizyon Belgesi”, 5.

⁸⁹ “Anadolu İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği (Proje Okulları)”, 82; “Klasik Sanatlar ve Musiki Programı Uygulayan Anadolu İmam Hatip Lisesi Vizyon Belgesi”, 4.

⁹⁰ “21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokullarında Yeni Dönem” (Erişim 19 Eylül 2022), 8.

çağdaş görsel sanatlar, spor programı/projesi uygulayan Anadolu İmam Hatip Liselerine yetenek sınavı puanı esas alınarak öğrenci alınacağı belirtilmiştir.⁹¹

Yetenek sınavı başvuruları e-Okul sistemi üzerinden ve veli tarafından bireysel olarak yapılmaktadır. Başvuruyu internetten yapamayan velilerin sınava girmek istenen okul müdürlüklerinden birine yazılı olarak başvuruda bulunması durumunda okul müdürlüğünce veli adına öğrencinin bireysel başvurusu yapılabilmektedir. Yetenek sınavına girmek isteyen öğrencilerin okul türü ve alan farklılığına bakılmaksızın en fazla üç tercihte bulunabilecekleri, bu tercihlerin aynı okulun farklı alanları ya da birden fazla okulda aynı ya da farklı alanlarda olabileceği belirtilmiştir.⁹²

Yetenek sınavı değerlendirme komisyonu okul müdürü başkanlığında ilgili okulun iki alan öğretmeni, il/ilçe milli eğitim müdürlüğünce görevlendirilen diğer okullardan bir alan öğretmeni ile alanında uzman en az bir öğretim üyesi/öğretim görevlisi veya araştırma görevlisi olmak üzere beş üyeden oluşmaktadır. Alan uzmanı bir üniversite personelinin bulunmadığı durumda İl/İlçe Millî Eğitim Müdürlüğünce bir alan öğretmeni daha görevlendirilebileceği ifade edilmektedir. Başvuran öğrenci sayısı yoğunluk durumuna göre ilgili okuldan ve diğer okullardan birer alan öğretmenin daha ilave edilebileceği kaydedilmektedir.⁹³

Musiki programı uygulayan Anadolu İmam Hatip Liselerinin 9. sınıflarına öğrenci alınmasına ilişkin süreç, iş ve işlemler, ilgili yönetmeliğin 20 ve 25. Maddeleri esasına göre bakanlık tarafından ilan edilen kontenjanlar çerçevesinde belirtilen usul ve esaslar gözetilerek gerçekleştirilmektedir. Öğrenci seçiminde yetenek sınavında 50 puan baraj olarak kabul edilmekte ve bu puanın altında kalanlar başarısız kabul edilerek değerlendirme sürecine dâhil edilmemektedir. 50 ve üzerinde puan alanların yetenek sınavının %70'i ile ortaokul başarı puanının %30 u alınarak 100 tam puan üstünden bir değerlendirme ve sıralama yapılarak bu okullara öğrenci kabulü yapılmaktadır.⁹⁴

Yetenek Sınavı ile Öğrenci Alan Okullara Başvuru ve Uygulama e-Kılavuzu'nda yer alan bilgilere göre değerlendirme ölçütleri aşağıda yer alan çizelgedeki şekliyle uygulanmaktadır:

⁹¹ "Yetenek Sınavı ile Öğrenci Alan Okullara Başvuru ve Uygulama e-Kılavuzu" (Millî Eğitim Bakanlığı, 2024), 6.

⁹² "Yetenek Sınavı ile Öğrenci Alan Okullara Başvuru ve Uygulama e-Kılavuzu", 8.

⁹³ "Yetenek Sınavı ile Öğrenci Alan Okullara Başvuru ve Uygulama e-Kılavuzu", 8-9.

⁹⁴ "Anadolu İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği (Proje Okulları)", 83.

YETENEK SINAV PUANININ HESAPLANMASI		YETENEK SINAV PUANI	YERLEŞTİRME PUANININ HESAPLANMASI		YERLEŞTİRME PUANI
1- Müziksel İşitme	26 Puan				
a- Tek Ses	13				
b- İki Ses	13				
2- Ritimsel Bellek	32 Puan				
a- Usul Tekrarı (5/8)	16				
b- Usul Tekrarı (2/4)	16				
3- Ezgisel Bellek	32 Puan				
a- Ezgi Tekrarı	16				
b- Ezgi Tamamlama	16				
4- Müziksel Çalma ve Söyleme	10 Puan				
a- Müziksel Söyleme	5				
b- Müziksel Çalma	5				

Tablo 1: *Musiki Projesi/Programı Uygulayan Anadolu İmam Hatip Lisesi Sınav Değerlendirme Ölçüleri Çizelgesi*⁹⁵

3.1.3. Uygulama Aşamaları

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından musiki programının Anadolu İmam Hatip Liselerinde nasıl uygulanacağı ile ilgili yönerge niteliğindeki bilgiler, *Klasik Sanatlar ve Musiki Programı Uygulayan Anadolu İmam Hatip Lisesi Vizyon Belgesi*'nde yer almıştır. Bu belgedeki bilgilere göre "Klasik sanatlar ve mûsikî projesi uygulayan okulların proje sınıflarına öğrenciler, Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliğinin 20 inci maddesinde belirtilen "Ortaokulu veya İmam Hatip Ortaokulunu bitiren öğrenciler, beceri ve yetenekleri doğrultusunda ortaöğretime yerleştirmeye esas puanla ve/veya beceri/yetenek sınav puanıyla tercihleri doğrultusunda ortaöğretim kurumlarına geçiş yaparlar." hükmüne tabi olduğu belirtilerek aynı yönetmeliğe göre musiki programına 30 öğrenci kontenjanı ayrıldığı kaydedilmiştir.⁹⁶

Proje pilot uygulama düzeyindeyken yayınlanan belgede programın uygulama aşamaları şu şekilde belirlenmiştir.

- Okullara yerleşen öğrenciler için uyum programı uygulanacak ve çerçeve programın detayları okul tarafından uygulanacaktır.
- Musiki projesinde yer alan öğrencilerin göreceği dersler Anadolu İmam Hatip Liseleri ders çizelgelerinde belirtildiği üzere tercih ettikleri sanat alanına göre belirlenir, öğrenciler müzik dersinde dinî musiki programına göre eğitim alırlar.
- Hafta sonları musiki alanında yetiştirme ve destek kursları açılacaktır.
- Proje kapsamında yer alan öğrenciler için klasik sanatlar ve musiki alanında seminerler düzenlenmekte ve konferanslar verilmektedir. Hafta içi ve hafta sonu çeşitli etkinliklere yer verilmektedir.
- Üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliklerine yer verilerek öğrencilerin sanatsal çalışma ve icraları ile etkinlikler yapması sağlanır.

⁹⁵ "Yetenek Sınavı ile Öğrenci Alan Okullara Başvuru ve Uygulama e-Kılavuzu", 20.

⁹⁶ "Klasik Sanatlar ve Musiki Programı Uygulayan Anadolu İmam Hatip Lisesi Vizyon Belgesi", 5.

- Musiki projesinde yer alan öğrencilere yönelik Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen kitap, makale ve derlemeler çerçevesinde okuma ve müzakere programları düzenlenir. Öğrenciler iz bırakan sanatkarlarla ilgili okumalar yaparlar.
- Seminer, konferans ve okuma programlarına dâhil edilen öğrenciler yaz döneminde en az 3 (üç) hafta musiki etkinliklerine katılırlar. Musiki alanı ile ilgili okuma kampları, atölye çalışmaları ve gezi inceleme programları da uygulanmaktadır.
- Programın etkili olabilmesi için öğrencilere aktif öğrenme ortamı sağlanır. Çalışmaların verimliliği için uygun standartlarda kütüphane, atölye vb. eğitim ortamları hazırlanır. Proje için gerekli enstrümanlar ve araç gereçler temin edilir.
- Musiki alanında öğrencilere birebir rehberlik yapacak danışmanlar belirlenir.
- Meşk aşamasında her bir öğrenciyle birebir öğrenme yolu izlenecektir.
- Musiki alanı, musiki algısı ve kültürünü, dinleme, çalma ve söyleme uygulama alanlarından oluşmaktadır. Bu bağlamda her alanla ilgili öğrencilere etkinlik yaptırılması, öğrencilerin her birine aynı oranda imkân tanınması önemlidir. Öğrenme ve öğretme sürecinde öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve beklentileri dikkate alınmalıdır.
- Musikide enstrümanlar tanıtılmalı ve makamsal icralara yer verilecektir.
- Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre farklılıklar gösterdiği durumlarda öğrenci seviyesine göre çeşitlendirmeler yapılarak her öğrencinin kendi kabiliyeti ölçüsünde gelişim göstermesine fırsat verilmelidir.
- Ders içi ve dersler arası ilişkilendirmeler yapılır. Özellikle Kur'an-ı Kerim dersi ve öğretmenleri ile uyumlu bir şekilde ders içi ders dışı etkinlikler düzenlenmesi esastır. Öğrencilerin konserlere, okul içinde ve okullar arasında yapılan yarışmalara katılmaları ve görev almaları özendirilir.
- Uygulama örnekleri açısından yetkin kişiler okula davet edilir.⁹⁷

Sonuç ve Öneriler

Genelde sanat eğitimi, özelde ise musiki eğitiminin öğrencilerin estetik duyarlılıklarını artıran, duygusal zekâlarını geliştiren ve kültürel birikimlerini zenginleştiren yönleri bulunmaktadır. İslam ve sanatın birbiriyle bağdaşan yönleri ve kökenleri düşünüldüğünde örgün dinî eğitim kurumlarından birisi olan Anadolu İmam Hatip Liselerinde sanat eğitimi bağlamında musiki eğitiminin yer alması mesleki açıdan da ele alındığında hem faydalı hem de gereklidir. Din görevliliğinin mesleki gereksinimleri göz önüne alındığında özellikle cami musikisi formlarının icrasında İmam Hatip Lisesi mezunlarının donanımlı olması beklenmektedir. Bu da nitelikli bir dinî musiki eğitiminin gerekliliğini ortaya koymaktadır. İmam Hatip mezunlarının yükseköğrenim için çoğunlukla İlahiyat Fakültelerine yöneldikleri görülmektedir. İlahiyat Fakültelerinde yer alan dinî musiki dersine yönelik alt yapı oluşturulması açısından da İmam Hatip Liselerinde yer alan dinî musiki dersine ve eğitime gereken önemin verilmesi gerekmektedir. İmam Hatiplerde dinî musiki dersinin genel durumuna bakıldığında seçmeli dersler arasında yer aldığı ve ders çizelgelerindeki ders saati ve yoğunluğu da dikkate alınarak beden eğitimi ve spor, görsel sanatlar ve müzik derslerinden yalnızca birisinin seçilebilmesi mümkün olmaktadır. İmam Hatip Liseleri için özellikle mesleki yeterlilik anlamında önemli bir işlevi olan dinî musiki dersinin zorunlu olması gerekmektedir.

Anadolu İmam Hatip Liselerinde program çeşitliliği çerçevesinde 2016-2017 eğitim öğretim yılından itibaren musiki programı uygulamasına yer vermeye başlanması Anadolu

⁹⁷ "Klasik Sanatlar ve Musiki Programı Uygulayan Anadolu İmam Hatip Lisesi Vizyon Belgesi", 5-7.

İmam Hatip Lisesi dinî musiki eğitiminin nitelikli bir şekilde ele alınmasının yolunu açmıştır. Bugün itibariyle Türkiye'nin farklı illerinde birer tane okulda olmak üzere 13 farklı okulda musiki programına yer verilmektedir. Anadolu İmam Hatip Liselerindeki musiki eğitimi hem geleneksel Türk musikisi hem de halk müziği türlerini kapsayarak öğrencilere çok yönlü bir bakış açısı kazandırmayı da hedeflemektedir. Program çeşitliliği sayesinde bu eğitim alanı daha sistematik bir yapıya kavuşmuş, öğrencilerin yeteneklerini ortaya çıkarabilecekleri zeminler hazırlanmıştır. Özel yetenek sınavı uygulanarak seçilen yetenekli öğrencilerin dinî eğitim, kültür dersleri ve musiki derslerinin bir arada harmanlanmasıyla musiki kabiliyetleri doğrultusunda yetiştirilmeleri için Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından güzel bir imkân sunulmuştur. Yükseköğrenim hem İlahiyat Fakülteleri için dinî musiki alt yapısına sahip öğrenci yetiştirilebilmekte hem de konservatuvar, müzik bölümleri ve güzel sanatlar fakültelerinin müzik bölümleri için de gerekli bilgi beceri ve alt yapıya sahip öğrencilerin ortaöğretim seviyesinde İmam Hatiplerde yetiştirilebilmesi mümkün olmaktadır. Kültürümüzün önemli öğelerinden birisi olan musikin yükseköğrenim öncesinde erken yaşlarda Anadolu İmam Hatip Liselerinde yer alması bu kültürün yeni nesillere aktarılması anlamında da önem arz etmektedir.

		1. Yazar Beytullah Çetin 1st Author	2. Yazar Ahmet Hakkı Turabi 2nd Author
Katkı Oranı Beyanı (%) Declaration of the Contribution Rate	Çalışmanın Tasarlanması Creating Article Template	60	40
	Veri Toplama Data Acquisition	65	35
	Veri Analizi Analysis	55	45
	Metin Yazımı Writing	60	40
	Gönderim ve Düzelti İşlemleri Submission and Proofreading	100	0
	Finansman Funding	Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. The authors declared that this study has received no financial support	
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Yazarlar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The authors have no conflict of interest to declare.		
Etik Beyan Ethical Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan edilmiştir. It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and that all studies used are stated in the bibliography.		
Etik İlkeler ve Yayın Politikası Ethical Principles and Publication Policy	https://dergipark.org.tr/tr/pub/hikem/policy https://dergipark.org.tr/en/pub/hikem/policy		
Telif Hakkı Copyright	Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License.		

Kaynakça

- Acar, Ali Kemal. "İmam Hatip Okullarına Dair Betimsel Bir Analiz". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2022), 303-326.
- Akarsu, Sıtkı. "İmam Hatip Ortaokullarındaki Öğrencilerin Müzik Dersine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 19/4 (2019), 1334-1346.
- Akdoğan, Bayram. *Sanatın Kitabı*. Ankara, 2014.
- Apaydın, Özkan. "Dini Musiki Öğretmenlerinin Eğitim Yeterlikleri". *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Mûsikî Sempozyumu*. 537-547. Amasya, 2017.
- Apaydın, Özkan. *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Dinî Mûsikî Dersine Yönelik Tutumları*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora, 2018.
- Apaydın, Özkan. "İmam-Hatip Liselerinde Görevli Müzik Öğretmenlerinin Dinî Mûsikî Dersine Karşı Yeterlikleri". *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2018), 1-14.
- Apaydın, Özkan. "İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Dinî Mûsikî Dersinin Nicelik ve Nitelik Bakımından İncelenmesi". *Talim Dergisi* 1/2 (20 Şubat 2018), 219-256.
- Apaydınlı, Köksal - Şentürk, Nezihe. "Ders Dışı Sosyal (müziksel) Etkinliklerin Genel Lise Öğrencilerinin Kural Dışı Davranış Gösterme Eğilimlerine Etkileri". *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education* 1/1 (2012), 67-79.
- Bağcı, Hatice Fakioglu. "İHO ve İHL Müfredatında Sanat Eğitimi ve Öğretimi". *İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitim ve Öğretimi*. 79-103. Ankara: Mehmet Akif İnan Vakfı MAİV Yayınları: 2, 2023.
- Çam, Nusret. "İslam'ın Sanata ve Mimariye Bakışı", ts.
- Çetin, Mutlu. *İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Müziğe Bakış Açılarının İncelenmesi (Batman İli Örneği)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019.
- Demir, Arif. "İmam Hatip Liselerinde Dinî Mûsikî Dersi Öğretmen Yeterlilikleri (2012 Rize/Çayeli Dinî Mûsikî Semineri İzlenimleri)". *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/ÖYGE Özel Sayısı (2013), 57-70.
- Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. "Din Öğretimi Genel Müdürlüğüne Bağlı Okullar". Erişim 30 Kasım 2023. https://dogm.meb.gov.tr/bilgisistemi/okul_listesi
- Doğanay, Aziz. "Bir İmam-Hatipli Sanatı Nasıl Okunmalı?" *İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitim ve Öğretimi*. 53-58. Ankara: Mehmet Akif İnan Vakfı MAİV Yayınları:2, 2023.
- Kalkan, Ümit. "Öğretmen Görüşlerine Göre Proje İmam Hatip Liselerinde Yönetici ve Öğretmen Nitelikleri: Konya Örneği". *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 22/55 (2022), 117-140.
- Kapan, Fatma Emel. *Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Müzik Eğitiminin Öğrenci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2011.
- Karabaşoğlu, Cemal - Çağman, Tahir. "Tekke Musikisi Kültüründe Müzikal Bir Form Olarak Kâdirî Evrâdı". *Online Journal of Music Sciences* 8/2 (2023), 140-159.
- Karadeniz, M. Uğur. "İslam ve Estetik". *İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitim ve Öğretimi*. 25-36. Ankara: Mehmet Akif İnan Vakfı MAİV Yayınları: 2, 2023.
- Karaman, Davut. *İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamaları*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Doktora, 2021.

Karaman, Davut. "Yöneticilerine Göre Anadolu İmam Hatip Liselerindeki Program Çeşitliliği ve Proje Okul Uygulamasının Değerlendirilmesi". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 11 (2021), 11-37.

Karasu, Tecelli. "İmam Hatip Okullarının Tarihsel Gelişimi, Modeli ve İlgili Tartışmalar". *Demokrasi Platformu Dergisi*, 11/37 (2022), 212-243.

Meydaneri, Zeynep Gülbeyaz - Dinç, Sema. "Dinî Mûsikî Yeterlilikleri Bağlamında İlahiyat ve İslami İlimler Fakülteleri Öğrencileri (Orta Karadeniz Bölgesi Örneği)". *Mevzu – Sosyal Bilimler Dergisi* 12 (2024), 1065-1100.

Ömürlü, Yusuf. "Dini Musiki". *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 24/4 (1995), 62-71.

Öncel, Mehmet. "Türkiye'de İlk Klasik Sanatlar ve Mûsikî Proje Okulu İstanbul Üsküdar Hakkı Demir Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde Mûsikî Eğitiminin Mevcut Durumu, Eğitim Müfredatının Değerlendirilmesi ve Öneriler". Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017.

Öz, Nedim. "İmam Hatip Liselerinin Topluma Katkıları". *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi* 6/1 (2022), 95-112.

Özden, Erhan. "Osmanlı Maârifinde Mûsikî-I". *Rast Müzikoloji Dergisi* 2/1 (2014), 89-107.

Özkan, Hülya. "Algı ve Gerçek Arasında İmam Hatip Okulları: Medyada İmam Hatip Okullarının Başarısının Ele Alınışı Üzerine Bir İnceleme". *Talim: Journal Of Education in Muslim Societies And Communities* 2/4 (2021).

Özkan, İsmail Hakkı. *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri: Kudüm Velveleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 15. baskı., 2016.

Öztürk, Lokman. *İmam Hatip Liselerindeki Dini Musiki Eğitiminin Öğrencilerin Öz Saygısına Olan Etkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.

Sağlam, Halil İbrahim. "İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitimi ve Öğretiminin Öğrenci, Mezun, Veli, Öğretmen ve Yöneticilerin Görüşleri Işığında Değerlendirilmesi". *İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitim ve Öğretimi*. 159-174. Ankara: Mehmet Akif İnan Vakfı MAİV Yayınları: 2, 2023.

Sevinç, Muhammet. "İmam Hatip Liselerinde Dini Musiki Eğitiminin Tarihsel Süreci ve Öğretim Programlarının Karşılaştırılması". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/11 (2017), 153-184.

Taşkent, Ayşe. "Sanat Eğitim ve Öğretimi Nasıl Olmalı?" *İmam Hatip Liselerinde Sanat Eğitim ve Öğretimi*. 61-78. Ankara: Mehmet Akif İnan Vakfı MAİV Yayınları: 2, 2023.

Tıraşçı, Mehmet. "İlahiyat Fakültelerinde Okutulan Türk Din Musikisi Dersi Üzerine Bir Değerlendirme". *Route Educational and Social Science Journal* 2/6 (2015), 19-35.

Turabi, Ahmet Hakkı. *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*. Balgat, Ankara: Grafiker, 7. baskı., 2021.

Uçar, Recep - Altun, Veysel Karani. "İmam Hatip Lisesi İdarecilerine Göre Sanat Eğitimi İmkânları ve Gerçekleşme Düzeyleri". *Geleceğin İnşasında İmam Hatip Okulları*. 2/537-548. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2017.

Yüner, Hüseyin. "İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde Musiki Eğitimi". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/13 (2018), 253-267.

"21. Yüzyıl Becerileri Bağlamında Anadolu İmam Hatip Liseleri ve İmam Hatip Ortaokullarında Yeni Dönem". Erişim 19 Eylül 2022.

https://dogm.meb.gov.tr/pdf/Yeni_Donem_Kitapcik.pdf?t=20200818

"Anadolu İmam Hatip Liseleri İmam Hatip Ortaokulları Vizyon Belgesi". Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Erişim 22 Eylül 2022.

https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_05/29121149_Aihl_iho_vizyon_belgesi.pdf

“Anadolu İmam Hatip Liselerinde Program Çeşitliliği (Proje Okulları)”. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. Erişim 19 Eylül 2023.

http://dogm.meb.gov.tr/pdf/AIHL_Program_Cesitliliği.pdf

“Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi”. Erişim 25 Eylül 2024.

https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_09/11120859_aihl-haftalik-cizelge.pdf

“Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi- Sayı 44”. *Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı*, 2024.

“Din öğretiminde kalite çalışmaları-3 imam hatiplerde mesleki müfredat ve program çeşitliliği”. Timav, 2017.

“Dini Musiki Dersi Öğretim Programı”, Erişim 27 Mart 2024.

https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/28092215_DiniMusiki_2014.pdf

“Dînî Mûsikî Programı”, 2015. Erişim 12 Nisan 2024.

<https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/D%C3%AEn%C3%AE%20M%C3%B Bsik%C3%AE%20Program%C4%B1%20-%202015.pdf>

“Klasik Sanatlar ve Musiki Programı Uygulayan Anadolu İmam Hatip Lisesi Vizyon Belgesi”. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, ts. Erişim 23 Nisan 2024.

<https://docplayer.biz.tr/202979896-Klasik-sanatlar-ve-musiki-projesi-uygulayan-anadolu-imam-hatip-lisesi-vizyon-belgesi.html>

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Proje ve Program Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliği, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Proje ve Program Uygulayan Eğitim Kurumları Yönetmeliği (Kanun No. 1/1). *Yönetmelik* 29818 (2016).

Milli Eğitim Temel Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Milli Eğitim Temel Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Kanun No. 22/9). 28931 6528 (2014).

“Yetenek Sınavı ile Öğrenci Alan Okullara Başvuru ve Uygulama e-Kılavuzu”. Milli Eğitim Bakanlığı, 2024. Erişim 27 Temmuz 2024.

https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_06/13104359_yeteneksınavlarıkılavuz_13.06.2024.pdf